
ОЛІШКЕВИЧ С.В.,
аспірантка, кафедра психології та
педагогіки,
Національний університет
«Острозька академія»,
м. Острог

ПРОГРАМИ «ВИХОВАННЯ ХАРАКТЕРУ» У ДЕРЖАВНИХ ШКОЛАХ КАЛІФОРНІЇ (США)

У статті подано класифікацію програм «виховання характеру» та їх цілі, виокремлено дванадцять обов'язкових принципів програми та дане їх визначення, виокремлено сім найпоширеніших та найефективніших програм, які функціонують в державних школах штату Каліфорнія, названо їх ключові компоненти та риси, які лежать в основі, узагальнено відмінні та однакові ознаки програм «виховання характеру».

Ключові слова: програма «виховання характеру», обов'язкові принципи програми, державна школа, цілі програми «виховання характеру», характер.

В статье представлена классификация программ «воспитания характера» и их цели, выделены двенадцать обязательных принципов программы и предоставлено их определения, выделены восемь самых распространенных и эффективных программ, которые функционируют в государственных школах штата Калифорния, назовут их ключевые компоненты и черты, которые лежат в основе, обобщенно отличные и одинаковые признаки программ «воспитания характера».

Ключевые слова: программа «воспитания характера», обязательные принципы программы, государственная школа, цели программы «воспитания характера», характер.

Three goals that CE programs are designed to accomplish are mentioned. They are: to promote development away from egocentrism and excessive individualism; to foster the growth of moral agency, and, finally, to develop in the classroom and in the school a moral community based on fairness, caring, and participation. It is inferred that there is a

number of features obligatory for all the CE programs. Actual school CE programs are analyzed and their main trains are highlighted. It was also researched that The International Center for Leadership in Education (ICLE) has named the principles of CE necessary to teach students how to behave and create positive relationships with others. These twelve guiding principles are listed and defined.

Finally, all the school CE programs are compared; consequently, the differences and similarities are listed.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Сполучені Штати Америки переживають на разі значний моральний спад, особливо молоде покоління. Це чітко прослідковується у школах по всій країні. Схожу ситуацію ми можемо спостерігати і в Україні, коли від шкіл очікують кращого виховання учнів, а не лише надання освіти. Згідно досліджень, проведених державними установами та службами США, учні демонструють неприйнятну поведінку, скоюють злочини, потрапляють до місць позбавлення волі, а також нехтують навчальним процесом все більше і більше. Школярі стають невихованими й аморальними, крім цього, знижується їх успішність, в результаті чого державні школи зазнають критики від батьків та громадськості, через неналежне навчання та виховання. Одним із штатів, який переживає такі невтішні зміни є Каліфорнія, тому на сьогоднішній день все більше і більше шкіл використовують індивідуально розроблені програми «виховання характеру» для покращення ситуації.

Аналіз останніх досліджень і

публікацій. «Виховання характеру» стало предметом наукових досліджень низки американських дослідників: Т. Лікона, М. Еліссенберг, Д. Ноймарк-Сцайнер, С. Пері (Т. Lickona, M.E. Elissenberg, D. Neumark-Sztainer, S.L. Perry) (важливість виховання характеру та наслідки не ефективного навчання в школі), Дж. Лемінг (J.S. Leming) (історичні особливості виникнення та впровадження виховання характеру), К. Гумовіц та Д. Дейвіс (K.S. Hymowitz та D. Davis) (фінансування програм «виховання характеру»), Д. Бреннон, М. Берковіц, Т. Санчез (D. Brannon, M. Berkowitz, T. Sanchez) (базові складові програми «виховання характеру»), Т. Інґленд (T.F. England) (впровадження та функціонування програми «виховання характеру» в Каліфорнії).

Метою статті є виокремити та проаналізувати шкільні програми «виховання характеру» у державних школах штату Каліфорнія, а також назвати їх ключові риси, елементи та компоненти.

Виклад основ матеріалу. Департамент освіти США надав грант у розмірі 15,5 млн. доларів, який призначено для створення дієвих шкільних програм «виховання характеру» з

метою виховання гідних громадян та формування у них відповідних соціальних навичок [1]. Грант передбачає сприяння та допомогу в процесі впровадження програм «виховання характеру», а також навчання самостійності та особистої відповідальності.

Не всі школи використовують однакові програми, оскільки вони мають різне спрямування та цілі. За цілями програми можна класифікувати на ті, які: 1) зміцнюють громадянську позицію, 2) формують позитивні соціальні навички, 3) покращують академічну успішність.

Школи, які отримують гроші від федерального уряду для втілення освітніх програм «виховання характеру» хочуть, щоб департамент освіти надав зразкову та ефективну програму, яка б базувалася на потребах студентів в школі та поза її межами. Шкільні програми «виховання характеру» мають різні компоненти, які є автономними або окремими елементами складних програм і підпорядковуються її меті та потребам школи. Американський науковець Т. Лікона виокремлює три основні цілі в програмах «виховання характеру» [6, с. 419–423]:

1. заохочувати перевиховання: від егоцентризму і надмірного індивідуалізму до колективних відносин і взаємної поваги;

2. сприяти зростанню морального потенціалу – здатності думати, відчувати та діяти морально;

3. створити у школі сприятливу атмосферу співтовариства на основі справедливості, турботи та небайдужості, що і є системою підтримки розвитку індивідуальності кожного окремого учня [8, с. 169–170].

Слід також зазначити, що кожна програма «виховання характеру» включає низку компонентів, які не за-

вжди є схожими між собою, але це не перешкоджає програмі дотримуватися трьох основних цілей.

Для того, щоб зрозуміти яким чином є схожі чи відмінні програми «виховання характеру» між собою, буде проаналізовано 8 реальних програм, які використовують у державних школах штату Каліфорнія, США, після чого узагальнено спільні риси, які наявні у всіх програмах.

Кожна програма «виховання характеру» має в своїй основі низку ключових елементів, ознак, рис чи моральних цінностей, але кожна має мати базові принципи для ефективного функціонування. З цією метою Міжнародний центр лідерства в освіті (МЦЛО) (The International Center for Leadership in Education (ICLE)) заявив, що основними елементами програми «виховання характеру» мають бути правила та норми поведінки, а також взаємопорозуміння з оточуючими. При цьому, МЦЛО розробив дванадцять керівних принципів, які всі освітні програми в штаті Каліфорнія повинні включати:

1. Адаптивність – здатність і готовність до змін: почуватися гармонійно у новій ситуації чи за обставин, що змінилися. Бути готовим пристосуватися, в міру необхідності, до індивідуальних змін і обставин, які виникають у повсякденному житті.

2. Співчуття – доброта. Бажання допомогти іншим в біді; проявити доброту і турботу про інших у складних ситуаціях, пропонуючи допомогу всякий раз, коли це можливо.

3. Міркування – серйозне вивчення чогось. Необхідно ретельно обмірковувати питання, перш ніж вживати заходів чи прийняти рішення.

4. Сміливість – хоробрість. Готовність відстояти свої переконання на ділі, здатність постати перед небезпе-

кою, не показуючи страху. Стикатися з труднощами чи небезпекою і відстоювати свої переконання, навіть якщо Вас переповнює страх.

5. Чесність – істина та щирість. Бути правдивим у всьому, що Ви робите, і ніколи не обманювати, красти чи користуватися довірою інших.

6. Ініціатива – бажання діяти. Здійснити щось з повною особистою відповідальністю, не розраховуючи на допомогу чи підтримку інших.

7. Лояльність – вірність та надійність. Ступінь надійності у виконанні обов'язків; дотримання обіцянки перед іншою особою; прояв вірності до близьких людей.

8. Оптимізм – позитивні переконання. Схильність вважати, що все буде вдаватися, мислити позитивно та прагнути бути позитивним у думках про себе, оточуючих та майбутнє.

9. Наполегливість – важка робота. Прагнення докладати якомога більше зусиль для позитивного результату, незважаючи на перешкоди чи труднощі.

10. Повага – здатність цінувати та відноситися належним чином до когось, захоплюватися чи дорожити кимось. Особливе сприйняття когось чи чогось, щоб виразити повагу до себе, оточуючих та навколишнього світу.

11. Відповідальність – надійність. Вважати себе відповідальним за когось чи щось та за свої дії.

12. Надійність – серйозність. Заслужувати довіри та впевненості [3].

На переконання МЦЛО, кожен із зазначених принципів має сприяти росту та розвитку учня [3]. Каліфорнійський департамент освіти (2008) не приймає, не затверджує, не схвалює, не рекомендує чи пропагує навчальні матеріали для «виховання характеру». Тому всі освітні програми, які ми проаналізуємо низку різних програм,

які використовуються в школах Каліфорнії. Ці проекти та програми отримують федеральне фінансування від Товариства програм «Виховання характеру» (Partnerships in Character Education Programs (PCEP)) за сприяння Бюро безпечних та вільних від наркотиків шкіл, а також Міністерства освіти США. Програми-одержувачі грантів були зобов'язані забезпечити програми, які:

а) послідовно інтегровані в навчальні курси;

б) відповідають державним освітнім стандартам та їх змісту;

в) здійснюється в поєднанні з іншими заходами щодо реформування освіти [2].

В Каліфорнії функціонує сім індивідуальних програм «виховання характеру» в державних школах: «Серце, голова, руки», «Другий крок», «Характер – важливий!», Проект «Громадянин», «Племена», «Щоденні бесіди про формування характеру та «Життєві навички / Життєві поради».

Проект «Серце, голова, руки» (Project Heart, Head, Hands (H3)) призначений для виховання дбайливих, умілих і соціально відповідальних громадян, пропонуючи школярам просту та зрозумілу програму «виховання характеру». Управління освіти округу Аламеда створило цю програму, включивши в неї ряд таких навчальних заходів як: дискусії, рольові ігри, листи і невеликі групові завдання [4]. Було виокремило шість особливих рис, які мають обов'язково бути в програмі: доброта, повага, суспільна діяльність, успішність, готовність допомагати на волонтерських засадах та одночасно навчатися. Управління освіти округу Аламеда провело ґрунтовні дослідження на таких заходах, з метою визначити їх ефективність і вплив на дітей.

«Другий крок» (Second Step) є ще однією добре відомою і популярною програмою «виховання характеру». Програма має кілька варіантів, залежно від потреб школи:

- «Другий крок: Програма попередження виникнення насильства» (Second Step: A Violence Prevention Curriculum);
- «Кроки до поваги: Запобігання хуліганству» (Steps to Respect: A Bullying Prevention);
- «Зіткане слово: Початкова грамотність на все життя (Woven Word: Early Literacy for Life) [10].

Важливими складовими компонентами та елементами, які передбачені цією програмою, є: співпереживання, контроль над своїм гнівом, вирішення проблем, врегулювання конфліктів, колективна праця, позитивні моделі поведінки з оточуючими, всеосяжність, повага, довіра, відповідальність, допомога іншим, уміння знаходити друзів, здатність вислухати та порадити, успішність, наполегливість та комунікативні навички.

«Характер – важливий!» (Character Counts!) – це програма, яка призначена для навчання школярів характерним рисам формування характеру та етики [8]. Програма передбачає усунення соціальних оман та непорозумінь через расу, віросповідання, політичні погляди, стать чи багатство. Програма має на меті розвінчати міф, що одна риса характеру є кращою або важливішою ніж будь-яка інша, і що етичні цінності варіюватися залежно від раси, класу, статі та політичних поглядів. Програма в своїй основі має шість ключових «опор», які репрезентують основні етичні цінності: надійність, повага, відповідальність, справедливість, турбота, і громадянство. Кожна «опора» має відповідний колір, що слугує своєрідним кодуван-

ням для шкільних і позакласних заходів.

Проект «Громадянин» (Project Citizen) має чітко сформульовані цілі та завдання. Мета програми полягає в навчанні студентів методам і процедур, що використовуються в політичному процесі [9]. Зокрема, цілі цієї програми полягають у тому, щоб учень мав активну громадянську позицію та навички управління, за допомогою надання знань про ефективні навички громадянства та практичного досвіду, який дозволив би студентам стати компетентними та корисними, і формувати розуміння про важливість участі у житті суспільства та громади. Основні риси цієї програми є: відповідальність, комунікабельність, підвищення впевненості в собі, громадянство, колективна праця, громадянськість і готовність допомагати на волонтерських засадах та одночасно навчатися.

Мета програми «Племена» (Tribes) полягає в перетворенні освітнього середовища, а не в перевихованні школярів; вона є демократичним груповим процесом, зосередженим навколо стратегій навчання [13]. Ця програма допомагає розвивати почуття небайдужості, моралі, громадськості, а також забезпечувати позитивні очікування від дванадцяти колективних навичок в процесі вивчення, які допомагають людям працювати в команді [5]. Вчителі, батьки та члени громади беруть участь у навчально-виховному процесі разом із працівниками школи. Батьки, окремо від дітей, також працюють разом у групах, щоб дізнатися концептуальні стратегії виховання дітей і знову створити ефективні групові моделі роботи. Ключові риси програми: участь повною мірою у всіх видах діяльності, здатність вислухати та порадити, висловлення вдячності,

відображення досвіду, оцінка різноманітності культур та ідей, конструктивне мислення, прийняття рішень, урегулювання конфліктів, вирішення проблем, спільна робота, успішність і святкування досягнень.

Управління освіти Сан-Дієго (УОСД) отримало фінансову підтримку в якості федерального гранту для підтримки, розробки та впровадження виховання характеру. Багато з таких уроків, переплетені з шкільною програмою на уроках історії та дисциплін суспільно-гуманітарного циклу. УОСД виокремлюють такі обов'язкові риси для програм: турботливість, громадянськості, громадянство, відповідальність, надійність, чесність і готовність допомагати на волонтерських засадах та одночасно навчатися. Окрім цього, є ще один обов'язковий елемент згідно вимог УОСД – «Щоденні бесіди про формування характеру» (Daily Oral Language with Character). Таким чином управління освіти забезпечує навчання та розвиток як соціально, так й академічно. «Щоденні бесіди про формування характеру» допомагають учням виявляти й виправляти типові помилки на письмі, і в той же час, навчатися. Програма використовує у щоденних усних бесідах такі риси як: чесність, честь, повага, відповідальність, самоконтроль, щирість, успішність, турботливість і ввічливість.

Центр навчання (2008) працював протягом багатьох років, щоб підвищити викладання та навчання з метою покращення успішності учнів шляхом створення програми *Життєві навички / Життєві поради* (Life Skills/Lifelong Guidelines). Комплексна модель вдосконалення школи, високо ефективно викладання при-

значене для дотримання протягом всього життя основних порад за допомогою активного розвитку «виховання характеру». Ця модель ґрунтується на наукових навчальних стратегіях і була розроблена за допомогою концептуальної навчальної програми; вона сприяє вихованню характеру, підкреслюючи життєві навички і життєві поради в межах звичайного шкільного процесу. Риси інтегровані в цю програму є наступними: надійність, чесність, здатність вислухати та порадити, повага, особистий ставлення, турбота, здоровий глузд, колективна праця, мужність, зацікавленість, зусилля, гнучкість, вміння знаходити друзів, ініціативність, єдність, організованість, терпіння, наполегливість, гордість, вирішення проблем, винахідливість, відповідальність і почуття гумору (життєвих навичок і принципи, 2008).

Висновки. Отже, ретельно вивчивши шкільні програми «виховання характеру» в державних школах штату Каліфорнії, США, вдалося виокремити сім програм та проєктів, які там вдало функціонують. Спільним у зазначених програмах є риси, які лежать в основі кожної програми: повага, довіра, відповідальність, допомога іншим, уміння знаходити друзів, успішність та колективна праця чи праця в команді, проте індивідуальним для кожної програми є форма впровадження та інтеграції, вона безпосередньо залежить від потреб школи та громади. Перспективами подальших пошуків у цьому напрямку ми вбачаємо в дослідженні особливостей функціонування програм «виховання характеру» в інших штатах США та їх порівняння між собою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Character education A [Електронний ресурс] // California Department of Education. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.cde.ca.gov/ls/yd/ce/ec233.asp>
2. Character education and civic engagement technical assistance center: PCEP grantees [Електронний ресурс] // U.S. Department of Education. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: http://www.cetac.org/PCEP_Grantees_Public.cfm.
3. Character education F: The role of character education in public schools <http://www.cde.ca.gov/eo/in/se/charactered.asp> [Електронний ресурс] // California Department of Education. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.cde.ca.gov/eo/in/se/charactered.asp>.
4. Character education: Project heart, head, and hands [Електронний ресурс] // Alameda County Office of Education (ACOE). – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.aceo.org/aceo/EdServices/ProjectHeartHeadHands>.
5. Gibbs J. Building communities of learners [Електронний ресурс] // J. Gibbs // Tribes TLC. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://165.189.80.100/nwp/pdf/2008NWP-schoening-kleiman.pdf>
6. Lickona T. Four strategies for fostering character development in children. / T. Lickona., 1988. – С. 419 -423.
7. Life skills & Guidelines [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://clague2.aaps.k12.mi.us/curr/lifeskills.html>.
8. Peterson R. Creating school climates that prevent school violence / R. Peterson, R. Skiba. // The Social Studies. – 2001. – №92. – С.167–170.
9. Project citizen: objectives, goals, rationale [Електронний ресурс] // Project Citizen. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.civicallyspeaking.org/citizengoals.html>.
10. Second step overview [Електронний ресурс] // Second step. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://cfchildren.org/programs/ssp/overview>.
11. The Center for Learning [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: www.theCenter4Learning.com.
12. The six pillars of character [Електронний ресурс] // Josephson Institute of Ethics. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://josephsoninstitute.org/sixpillars.html>.
13. Tribes: A new way of learning and being together [Електронний ресурс] // Tribes. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: http://tribes.com/abstract_transform_environments.html.